

KAPITTEL 1

Mangfoldsperspektiver i forskning på vold i nære relasjoner

Anja Bredal

NOVA, OsloMet – storbyuniversitetet

Helga Eggebø

Nordlandsforskning

Astrid Margrethe Anette Eriksen

Senter for samisk helseforskning (SSHF), UiT Norges arktiske universitet, OsloMet – storbyuniversitetet

Abstract: Most research on domestic violence has focused on violence against women in a gender perspective. However, there has been an increasing understanding of the importance of other social dimensions in order to understand the nature and impact of the violence. The aim of this chapter is to explore the current status of research on domestic violence in a diversity perspective. We argue that dimensions like ethnicity, class, sexuality and sexual orientation are important in addition to gender to expand our understanding of domestic violence, and that intersectionality may be an important theoretical instrument. The chapter also gives a brief overview of the other chapters of the book.

Keywords: Norwegian research, domestic violence, gender, diversity, intersectionality

Introduksjon

Menns vold mot kvinner og foreldres vold mot barn var tidligere ansett som et privat anliggende, og volden ble bagatellisert, for eksempel ved at politiet kategoriserte partnervold som «husbråk» (Ahnfelt, 1997; Morken & Selle, 1995). Kjønnsmaktperspektiver sto sentralt i kvinnebevegelsens

Sitering av denne artikkelen: Bredal, A., Eggebø, H. & Eriksen, A. M. A. (2020). Mangfoldsperspektiver i forskning på vold i nære relasjoner. I A. Bredal, H. Eggebø & A. M. A. Eriksen (Red.), *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge* (Kap. 1, s. 9–30). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.99.ch1>

Lisens: CC BY-NC-ND 4.0.

og kvinneforskningens forståelse av volden. Ifølge Skjørten, Bakketeig, Bjørnholt og Mossige (2019) har kjønnsmakt blitt forstått på litt ulike måter, men fellesnevneren er at vold og overgrep mot kvinner forstås i lys av kvinneundertrykking (se også Skjørten, 2004). I andre forståelser av vold i nære relasjoner anses den mer som et individuelt problem knyttet til den enkeltes psykiske tilstand, rusmisbruk eller på andre måter særegne livssituasjon. Slike individorienterte forklaringsmodeller – hvor voldsutøveren gjerne blir forstått som et avvik fra normalen – har av kjønnsmaktperspektivets tilhengere gjerne blitt oppfattet som en form for bagatellisering som underkjenner hvor utbredt og systematisk vold mot kvinner er. Mot denne bakgrunnen har det vært avgjørende for kvinnebevegelsen å vise frem den kjønnede systematikken i voldsbildet. Kvinner som gruppe utsettes for vold fra menn – både fremmede og kjente, ute og hjemme – i form av seksuell, fysisk og psykisk vold, og slik kjønnsbasert vold forekommer i alle sosiale lag. Det er ikke bare de «andre» marginaliserte mennene som er voldelige, men også de vanlige mennene. Kort sagt har kjønn vært den viktigste sosiale dimensjonen i forståelsen av vold i nære relasjoner, og det har vært sentralt for kvinnebevegelsen å holde fast ved et allmenngjøringsperspektiv, det vil si at man vektlegger likheter i kvinners risiko for vold. Et søkelys på forskjeller i utsatthet mellom ulike grupper av kvinner har i dette perspektivet blitt oppfattet som en måte å bagatellisere volden på.

Kjønnsmaktperspektivet er blitt utfordret fra flere hold, både innad i kvinnebevegelsen, fra voldsforskere og fra mannsaktivister. Blant annet har omfangsundersøkelser vist at også kvinner utøver vold i nære relasjoner – mot sine barn og partnere. Når det gjelder mildere former for vold i nære relasjoner (mot både partner og barn), utøves volden i omtrent like stor grad av kvinner som av menn (Pape & Stefansen, 2004; Mossige & Stefansen, 2016; Thoresen & Hjemdal, 2014). Den grove gjentakende volden er imidlertid primært rettet mot kvinner og barn og utøvd av menn. Ensidige kjønnsperspektiver har også blitt utfordret av forskere som er opptatt av betydningen av klasse. For eksempel fant Pape og Stefansen (2004; se også Thoresen & Hjemdal, 2014) at sannsynligheten for å bli utsatt for partnervold var betydelig større for kvinner med lav sosioøkonomisk status enn for kvinner med høy status. I en kommentar til

disse funnene vektla Skjørten (2004) at krisesenterbevegelsens insistering på at kvinnemishandling forekom i alle sosiale lag, var viktig for å kunne etablere volden som et alvorlig samfunnsproblem. Hun antydte imidlertid at denne strategien hadde hatt noen uheldige konsekvenser i form av manglende differensiering av hjelpetilbudet: «[D]et kan hende at allmenngjøringen av problemet har vært en barriere mot å utvikle mer spesifikke tiltak for kvinner i marginaliserte posisjoner» (Skjørten, 2004, s. 73). Det er ellers viktig å understreke at mye av kritikken av ensidige kjønnspektiver på vold har kommet «innenfra» i kvinnebevegelsen – både aktivister og forskere innen svart feminisme, urfolksfeminisme og postmoderne og postkolonial feminisme. Her fremheves det at kvinner ikke bare er kvinner; de har også en klassemessig og etnisk tilhørighet, en seksuell orientering, en posisjon i rasialiserte¹ hierarkier og så videre. Dette er et sentralt poeng i interseksjonelle perspektiver, som vi presenterer nærmere i dette kapitlet.

Når det gjelder bevegelsen mot et mer differensiert bilde av vold i nære relasjoner, er det kanskje betydningen av etnisitet og kultur som har fått mest oppmerksomhet det siste tiåret, og da særlig knyttet til såkalt æresrelatert vold blant enkelte grupper innvandrere. Denne volden tematiseres gjerne separat fra vold i nære relasjoner i majoritetsbefolkningen, både i offentlig debatt, politikk og forskning. Myndighetenes innsats mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og æresrelatert vold har hele tiden vært organisert i egne handlingsplaner, til tross for at disse praksisene inngår i den offisielle definisjonen av vold i nære relasjoner (Bredal, 2013, 2014; Bredal & Lidén, 2015). På denne måten kan vi si at det har vokst frem et skille mellom «vanlig vold» og «spesiell vold» som ikke alltid er fruktbart, verken for forståelsen eller for håndteringen av volden (Bredal, 2007, 2014). At den spesielle volden ofte forbindes med innvandreres «kultur», til forskjell fra en kjønnet – eller individualisert – forståelse av vold i majoritetsbefolkningen, er noe vi kommer tilbake til.

1 Begrepet rasialisering viser til prosessen med å innskrive forestillinger om «rase», etnisitet eller kultur på menneskers identiteter og sosiale relasjoner og på denne måten skape ulikestilte symbolske og materielle livsvilkår og maktrelasjoner (Groglopo, 2015, s. 199–201). (Se kapittel 6)

Oppsummeringsvis kan vi fastslå at det har blitt mer legitimt å snakke om forskjeller og variasjon, både når det gjelder voldens art og omfang og i ulike grupper i samfunnet. Eller som Skjørten og kollegaer skriver: Vi har fått «et mer pluralistisk voldsbilde», og det har vært en «bevegelse mot mer pluralistisk forståelse av volden» (Skjørten et al., 2019). I norsk sammenheng har denne pluralismen så langt blitt forstått som et spørsmål om sårbare eller særlig sårbare grupper, blant annet i politiske dokumenter og på praksisfeltet. En ambisjon for denne antologien er å bidra til en bredere og mer overordnet forståelse av mangfold.

Formålet med boken er å samle ny forskningsbasert kunnskap som belyser vold i nære relasjoner i et mangfoldsperspektiv. I til sammen ni kapitler dokumenterer og analyserer forskere hvordan vold i nære relasjoner kan variere i art og omfang langs – og i samspill mellom – ulike sosiale dimensjoner, som klasse, etnisitet, kjønn, kjønnsidentitet og seksuell orientering. Vi har ønsket å vektlegge flerdimensjonale og komparative analyser. Boken gir ingen uttømmende analyse av vold i dagens mangfoldige Norge, men den er den første norske boken om vold i nære relasjoner som har mangfold som hovedtema. Hvordan vi forstår og snakker om likhet, forskjell og mangfold, er et overordnet tema. Selv om bidragsytterne i begrenset grad forholder seg til interseksjonalitet som teoretisk perspektiv, ser vi på boken som et viktig bidrag til utforskningen av et interseksjonalitets- og mangfoldsperspektiv på vold i nære relasjoner i en norsk kontekst. I dette inngår at mangfold anses som et anliggende for hele befolkningen, ikke kun som et spørsmål om vold i bestemte minoritetsgrupper. Mangfold kan således med fordel forstås som et spørsmål om dimensjoner heller enn om grupper. Et vesentlig poeng er at hvem som til enhver tid defineres som majoritet og minoritet, veksler avhengig av hvilke dimensjoner man retter oppmerksomheten mot. Et sentralt anliggende er å vise at majoriteten(e) er en del av mangfoldet, ikke en gitt «vanlighet» som andres forskjellighet defineres utfra. Et annet viktig poeng er at mangfold ikke bare handler om forskjell, men om makt, diskriminering og sosial ekskludering.

I neste avsnitt gjennomgår vi eksempler på norsk forskning om omfanget av vold i nære relasjoner samt enkelte studier av levekår i bestemte minoritetsgrupper. Hensikten er å undersøke hvorvidt forskningen tar

høyde for mangfoldet i befolkningen. Dernest presenteres interseksjonalitetsperspektivet slik det ble utviklet av Kimberlé Crenshaw for å forstå kvinners voldsutsatthet som resultat av et samspill mellom kjønn, rase og klasse. Så tar vi for oss noen aktuelle utfordringer knyttet til forståelse av forskjeller og likheter mellom vold i henholdsvis minoritetsfamilier og majoritetsfamilier. De ulike bidragene i antologien trekkes inn i diskusjonen der det er relevant, før vi runder av med en kort presentasjon av samtlige kapitler i boken.

Voldsforekomst i ulike grupper

I 2014 publiserte Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) undersøkelsen *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (Thoresen & Hjemdal, 2014). Dette er en representativ undersøkelse som systematisk sammenlikner likheter og forskjeller i utsatthet blant menn og kvinner. Undersøkelsen viste at like mange menn (5,1 prosent) som kvinner (4,9 prosent) hadde opplevd alvorlig fysisk vold fra foresatte i barndommen (Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 15–16). Omtrent like mange menn (16,3 prosent) som kvinner (14,4 prosent) rapporterte mindre alvorlig partnervold noen gang i livet, mens betydelig flere kvinner (8,2 prosent) enn menn (1,9 prosent) hadde vært utsatt for alvorlig vold fra partner (Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 17). Også når det gjaldt voldtekt, var forekomsten betydelig høyere blant kvinnene (9,4 prosent) enn blant mennene (1,1 prosent) (Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 83). Kjønnforskjellene var også store når det gjaldt andre former for seksuelle overgrep (Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 82–83). Spørsmålet om hvorvidt kvinner er mer utsatt enn menn, avhenger altså av hvilken form for og alvorlighetsgrad av vold man undersøker, slik også Margunn Bjørnholt utdypet i sitt bidrag til denne boken (kapittel 2). Utøverne og de utsatte var for det meste av motsatte kjønn. 0,9 prosent av mennene og 1,7 prosent av kvinnene hadde opplevd vold fra en partner av samme kjønn (Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 80).

Når det gjelder mangfoldsdimensjoner, er data fra denne befolkningsundersøkelsen begrenset til (binært) kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn. Man spurte om respondentenes landbakgrunn, men antallet

respondenter med innvandrerbakgrunn var for lavt til å beskrive forskjeller mellom grupper (Thoresen & Hjemdal, 2014, s. 18). Identitet som samisk eller en nasjonal minoritet ble ikke etterspurt, heller ikke funksjonsevne, seksuell orientering eller kjønnsidentitet. Ifølge handlingsplan mot vold i nære relasjoner for 2014–2017 skulle NKVTS gjennomføre tilleggsundersøkelser i «grupper der vi særlig mangler kunnskap, som blant annet personer med innvandrerbakgrunn, lhbt-personer og personer med nedsatt funksjonsevne» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2013). Over to år etter at planperioden utløp, er dette tiltaket fortsatt ikke gjennomført. Thoresen og Hjemdal (2014, s. 135) anbefaler for øvrig at det bør gjennomføres «studier av spesielt utsatte grupper og grupper som kan være vanskelige å nå ut til».

Hva så med andre omfangsstudier om vold? Hvilke mangfoldsdimensjoner registreres, og hvilke mål brukes? Vi skal først se på noen aldersbestemte studier. NKVTS har gjennomført en egen omfangsundersøkelse av vold og overgrep mot eldre personer i Norge (Sandmoe et al., 2017). Her er det ikke spurt om etnisk bakgrunn eller innvandrerbakgrunn, ei heller seksuell legning eller ikke-binær kjønnsidentitet. Studien – som rettet seg mot personer mellom 66 og 90 år – viste at mellom 5 og 7 prosent av respondentene rapporterte om voldserfaring siste 12 måneder. I studien ble det spurt om fysisk vold, psykiske overgrep, seksuelle overgrep, økonomiske overgrep og omsorgssvikt, og da alle voldsformer ble inkludert i analysene, var det ingen signifikante forskjeller mellom menn og kvinner når det gjaldt utsatthet. I ni av ti tilfeller var voldsutøveren en person som den utsatte hadde en nær relasjon til. Analysene viste at de som hadde vært utsatt for vold og overgrep tidligere i livet, hadde åtte ganger høyere risiko for å bli utsatt for vold og overgrep etter fylte 65 år. De voldsutsatte hadde klart høyere sannsynlighet for å ha kroniske lidelser og helseplager, for å mangle noen å snakke fortrolig med og for å føle seg hindret fra å delta i sosiale aktiviteter. To tredeler av de voldsutsatte i dette utvalget hadde aldri kontaktet noen for å få hjelp (Sandmoe et al., 2017, se også Sandmoe, 2019). Studien har flere spørsmål som kan knyttes til funksjonsevne, herunder kroniske lidelser, langvarige helseplager, døvhet eller dårlig hørsel samt blindhet eller svaksynthet.

I 2019 gjennomførte NKVTS *Ungdomsundersøkelsen om erfaringer med vold og overgrep* (UEVO-studien) blant skoleungdom mellom 12 og 16 år (se kapittel 8 av Augusti og Hafstad; Hafstad & Augusti, 2019). Hensikten var å kartlegge forekomst av vold, seksuelle overgrep, psykisk vold og omsorgssvikt. Når det gjelder kjønn, hadde spørreskjemaet følgende svaralternativer: «Gutt», «jente», «denne inndelingen passer ikke for meg». Knappe 1 prosent av utvalget valgte det tredje alternativet. UEVO-studien spør ungdommene om innvandrerbakgrunn og om de har syns-, hørsels- eller bevegelsehemming. Det spørres ikke om samisk identitet. NOVA har kartlagt utviklingstrekk knyttet til vold fra foreldre, vitneerfaringer og seksuell vold blant ungdom i undersøkelsene *UngVold 2007* og *UngVold 2015*, som ble gjennomført blant 18–19-åringer (Mossige & Stefansen, 2016). UngVold-undersøkelsene spør ikke direkte om annen kjønnsidentitet enn gutt og jente. Seksuell legning kartlegges ved hjelp av flere alternativ. UngVold 2015 har flere spørsmål om funksjonsnedsettelse, og det spørres om innvandrerbakgrunn i begge studiene. NOVAs ungdomsundersøkelser *Ungdata* (ungdata.no), der det inngår enkelte spørsmål om vold og overgrep, inneholder spørsmål om seksuell orientering. Når det gjelder kjønnsidentitet, er det fra 2019 mulig å svare «gutt», «jente» eller «annet». Ungdata har ikke spørsmål om funksjonsevne eller samisk tilhørighet,² men registrerer respondentenes landbakgrunn. Ungdomsstudiene har med andre ord mer data om mangfoldsdimensjoner enn NKVTS sin tidligere omtalte omfangsstudie av vold og overgrep (Thoresen & Hjemdal, 2014). Disse dataene er så langt i begrenset grad brukt i nærmere analyser.

Innvandrerbakgrunn - ulike mål

Som flere av kapitlene i denne boken kommenterer, er både barn og voksne med innvandrerbakgrunn overrepresentert i statistikker om vold. Overrepresentasjon av grupper er imidlertid avhengig av hvordan individer grupperes, og av hvilke andre bakgrunns- og årsaksfaktorer man kontrollerer for. I spørreundersøkelser er det vanlig å registrere respondentenes innvandrerbakgrunn i grove geografiske kategorier, for eksempel «Norge»

2 Med unntak fra visse lokale Ungdata-undersøkelser.

og «Norden», «vestlig» og «ikke-vestlig». Ofte begrunnes slike grove inndelinger med metodiske eller personvernmessige hensyn. Metodisk kan det være nødvendig for at gruppene skal bli store nok til at forskerne kan bruke statistiske verktøy, mens personvern tilsier at store grupper er nødvendig for å sikre anonymitet. I NOVAs *UngVold-undersøkelse* ble ungdommene spurt om hvor de selv og foreldrenes deres var født. Svar-kategoriene var «i Norge», «i et annet nordisk land», «i et annet europeisk land», «i Asia», «i Afrika», «i Sør-Amerika» og «i Nord-Amerika/Oceania» samt «vet ikke». I NOVAs Ungdata-undersøkelse *Ung i Oslo*, derimot, ble ungdommene bedt om å oppgi det enkelte landet som de og foreldrene deres var født i. Analysen i kapitlet til Patrick Lie Andersen, Ingrid Smette og Anja Bredal (kapittel 9) er derfor unik i norsk sammenheng ved at den undersøker variasjon i voldsutsettelse og frykt for vold blant ungdom ut fra foreldrenes og barnas fødeland. De finner at overrepresentasjonen av innvandrere generelt modereres når de bruker en mer finmasket inndeling etter enkeltland eller region. Et annet viktig spørsmål er hva landbakgrunn er et mål for. Ofte blir det brukt som en operasjonalisering av kultur (Römkens & Lahlah, 2011). Hvordan landbakgrunn skal tolkes i kvantitative undersøkelser, diskuteres nærmere i kapittel 9.

Det har også i begrenset grad vært gjennomført egne studier av voldsut-satthet i bestemte minoritetsgrupper. Et viktig unntak er den første norske omfangsstudien av samer sammenliknet med ikke-samer, som Astrid M. A. Eriksen presenterer i sitt bidrag til denne boken (kapittel 7). Internasjonal forskning viser at urbefolkninger har en høyere risiko for å bli utsatt for vold sammenliknet med majoritetsbefolkningen i de respektive landene. I denne omfangsstudien er emosjonell, fysisk og seksuell vold målt, samt voldsutøver.

Data om vold i levekårsundersøkelser

Det er ikke gjennomført omfangsstudier av vold i nære relasjoner blant personer med funksjonsnedsettelse i Norge, men levekårsdata viser at 10 prosent av de med funksjonsnedsettelse, oppga at de hadde vært utsatt for vold eller trusler generelt, mot 5 prosent i hele befolkningen (Ramm & Otnes, 2013). I en studie av hatefulle ytringer mot personer med nedsatt

funksjonsevne i Norge rapporterte 11 prosent av respondentene at de hadde vært utsatt for trusler om vold (Vedeler, Olsen & Eriksen, 2019). En britisk studie av hatkriminalitet rettet mot personer med nedsatt funksjonsevne dokumenterer at personer i denne gruppen er signifikant mer utsatt for voldskriminalitet enn den øvrige befolkningen (Emerson & Roulstone, 2014). Andre studier internasjonalt viser også at personer med nedsatt funksjonsevne oftere utsettes for vold i nære relasjoner (Breiding & Armour, 2015; Khalifeh et al., 2013). Videre er voldsutsatte med nedsatt funksjonsevne mer tilbakeholdne med å kontakte hjelpeapparatet (Gundersen & Vislie, 2019; Grøvdal, 2013), og Gundersen og Vislie mener at det er grunn til å anta at dette også gjelder i en norsk kontekst (Gundersen & Vislie, 2019). I denne boken har vi ikke inkludert forskning på funksjonsnedsettelse som del av det mangfoldige voldsbildet, og vi vil understreke at dette er et tema som er viktig å belyse i fremtidig forskning på vold i nære relasjoner. I tråd med hva Elisabeth Stubberud og Helga Eggebø argumenterer for i kapittel 6, vil vi påpeke at forskning på vold i nære relasjoner mot personer med nedsatt funksjonsevne ikke kan forstås uavhengig av vold i andre relasjoner, og at det er nødvendig å se ulike former for vold og vold i ulike relasjoner og på ulike arenaer i sammenheng.

Også andre levekårsstudier blant minoritetsgrupper inneholder noe informasjon om utsatthet for vold. Den representative studien *Seksuell orientering og levekår* (Anderssen & Malterud, 2013) viste ingen statistisk signifikante forskjeller mellom lesbiske, homofile og heterofile når det gjaldt voldsutsatthet, men bifile kvinner rapporterte om noe høyere forekomst. Blant de voldsutsatte respondentene var det flest som hadde blitt utsatt for vold fra en ukjent person. Blant bifile menn, heterofile og bifile kvinner rapporterte nær én av tre av de voldsutsatte om partnervold (Anderssen & Malterud, 2013, s. 100–104). Ut over dette vet vi lite om skeives utsatthet for vold i nære relasjoner i norsk sammenheng (Fjær, Gundersen & Mossige, 2013: 7). Britiske og amerikanske undersøkelser peker i litt ulike retninger. Noen tyder på at lesbiske og homofile er mer utsatt for vold i parforhold enn heterofile, mens andre undersøkelser viser det motsatte. Ofte går det ikke klart frem hvorvidt partnervolden det rapporteres om, har foregått i heteroseksuelle relasjoner eller likekjønnsrelasjoner (Donovan & Hester, 2014, s. 25–31).

Statistisk sentralbyrås (SSB) undersøkelse *Levekår blant innvandrere i Norge 2016* (Vrålstad & Wiggen, 2017) viser at innvandrerbefolkningen er mer utsatt for ulike levekårsbelastninger, herunder vold, enn befolkningen for øvrig. Særlig unge mellom 16 og 24 år har vært utsatt for vold og trusler. Dette gjelder 12,8 prosent av innvandrerne mot 7,2 prosent av de unge i majoritetsbefolkningen. Innvandrerkvinner er mer utsatt for vold enn både innvandrer menn og kvinner i befolkningen for øvrig (Egge-Hoveid, 2017). Undersøkelsen viser at utsatthet for vold varierer med opprinnelsesland, men den inneholdt ikke informasjon om på hvilke arenaer og i hvilke relasjoner volden utøves.

Eksisterende norske undersøkelser gir altså begrensede muligheter til å sammenlikne utsatthet for ulike former for vold blant majoritetsbefolkningen og etniske minoriteter, seksuelle minoriteter og personer med nedsatt funksjonsevne. Dette fordi befolkningsundersøkelsene om vold stort sett ikke inkluderer nok informasjon om, eller har høyt nok antall deltakere fra, minoritetsgruppene til å kunne gjøre sammenlikninger, og fordi levekårsundersøkelsene blant minoritetsgruppene omfatter bare et svært begrenset antall spørsmål om vold, ettersom disse undersøkelsene har et mye bredere tematisk nedslagsfelt.

Både tilgang til respondenter og spesielle hensyn i forbindelse med innhenting av data, som bruk av tolk, gjør datainnsamling i minoritetsgrupper særlig ressurskrevende. Ikke desto mindre bør slike omfangsstudier prioriteres. Som Eggebø, Karlstrøm og Stubberud (2020) argumenterer for, så ville det være hensiktsmessig om fremtidige levekårsundersøkelser blant befolkningen som helhet inkluderte informasjon om tilhørighet til ulike minoritetsgrupper, herunder Norges urbefolkning, personer med innvandrerbakgrunn, skeive og personer med nedsatt funksjonsevne. Selv om gruppene i enkeltundersøkelser ikke skulle være store nok til å kunne sammenliknes, ville man kunne aggregere mer robuste utvalg når undersøkelser gjentas over tid. Det ville også være en fordel at levekårsundersøkelser rettet mot spesifikke minoritetsgrupper, for eksempel innvandrerbefolkningen og lhbt-personer, i større grad ble innrettet på en slik måte at spørsmålene (om for eksempel vold) kunne sammenliknes.

Interseksjonalitet

Som nevnt har kjønnsmaktteorier vært sentrale i forskningen på vold i nære relasjoner. Feministisk teori som retter søkelyset mot kjønn som den eneste eller den primære makt- og ulikhetsdimensjonen, har blitt utfordret av stemmer både innenfor og utenfor kjønnsforskningen, og ikke minst fra svarte og post-koloniale feminister. I en svært innflytelsesrik tekst fra 1989 kritiserte jussprofessor og rettighetsaktivist Kimberlé Crenshaw feministisk teori for å usynliggjøre svarte kvinners situasjon. Her lanserte hun begrepet «interseksjonalitet» som en metafor for å vise hvordan ulike former for makt og ulikhet – for eksempel rasisme og sexismen – samvirker og hvordan svarte kvinners erfaringer marginaliseres innenfor både feminisme og antirasisme. Interseksjonell teori er i dag en innflytelsesrik teoretisk retning, og en rekke forskere og tenkere har bidratt til å videreutvikle Crenshaw og andre pionérs bidrag. Gitt den begrensede rammen for dette kapitlet har vi valgt å presentere grunnleggende trekk i teorien med utgangspunkt i Crenshaws klassiske tekster.

Crenshaw påpeker at det i feministisk teori ofte er hvite kvinners erfaringer som står i sentrum, og at den antirasistiske politikken domineres av svarte menn (Crenshaw, 1989). I artikkelen «Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color» (Crenshaw, 1991) utforsker hun hvilken betydning rase og kjønn har for vold mot svarte kvinner. Hun viser frem en rekke eksempler på hvilke problematiske konsekvenser det får når man – i offentlig politikk, hjelpetilbud, aktivisme, forskning og media – ikke analyserer og tar høyde for interseksjonalitet, det vil samspillet mellom forskjellige makt- og ulikhetsdimensjoner som kjønn, rase og klasse.

Et eksempel Crenshaw trekker frem, er hvordan innvandringsregulering presser utenlandske kvinner til å bli værende i voldelige relasjoner fordi de kan risikere deportasjon dersom de bryter ut av ekteskapet eller anmelder saken. Innvandrerkvinner utsettes for den kombinerte effekten av innvandringsregulering på den ene siden og partnervold på den andre, og de settes dermed i en svært vanskelig situasjon som lovgivningen ikke tar tilstrekkelig høyde for (Crenshaw, 1991, s. 1246–1250). Denne problematikken har vært løftet frem i norsk sammenheng, særlig av minoritetskvinnebevegelsen og krisesenterbevegelsen (Ljoså, 2001;

Lidén, 2005; Tyldum & Tveit, 2008; Madsen, Paul, Schlytter & Jemteborn, 2005; Salimi, 1998).

Et annen problematikk som Crenshaw belyser, er hvordan rasistiske og stereotype forestillinger om svarte kan bidra til både bagatellisering og usynliggjøring av den volden som svarte kvinner utsettes for. Et eksempel hun trekker frem, er at både feministiske og antirasistiske grupper har vært motstandere av å offentliggjøre statistikk om voldsutsatthet blant svarte kvinner. Feministiske aktivister har vært imot fordi de har fryktet at vold mot kvinner da ville bli redusert til et «minoritetsproblem», og at vold mot hvite kvinner dermed ikke ville bli tatt på alvor. Antirasister ønsket på sin side ikke å offentliggjøre statistikken fordi de mente at det ville forsterke stereotype forestillinger om at bestemte minoritetsgrupper, og da særlig svarte menn, var voldelige (Crenshaw, 1991, s. 1253). Slike stereotypier gjør at personer som tilhører en minoritet, for eksempel svarte kvinner, gjerne ser seg nødt til å vurdere om de har større interesse av å tie om vold enn av å avdekke vold, som i neste omgang bidrar til å forsterke rasistiske stereotypier. Problemet er at dersom svarte kvinner velger eller presses til å tie om vold i antirasismens navn, så er dette til hinder for at det alvorlige samfunnsproblemet som vold mot kvinner utgjør, tas tak i (Crenshaw, 1991, s. 1256–1258). Problemet med rasistiske stereotypier og taushet løftes også frem i to av kapitlene i denne boken. I kapittel 7 forklarer Eriksen hvordan en slik mekanisme som Crenshaw beskriver, kan bidra til taushet om vold i samiske samfunn. Dette er også diskutert internasjonalt i et urfolksperspektiv (Koukkanen, 2014). Stubberud og Eggebø (kapittel 6) viser på sin side hvordan ønsket om ikke å reproducere stereotypier som man selv rammes av, kan føre til at skeive med innvandrerbakgrunn tier om vold og seksuelle overgrep.

Interseksjonalitet er blitt omtalt som kjønnsforskningens viktigste teoretiske bidrag de siste tiårene, og det har fått stor betydning for forskning, politikk og aktivisme på diskrimineringsfeltet. Et sentralt teoretisk poeng i denne litteraturen er at identiteter og erfaringer ikke kan reduseres til summen av separate maktstrukturer og gruppetilhørigheter. Snarere må man forsøke å analysere frem hvordan ulike maktstrukturer samvirker, og hvordan komplekse sosiale prosesser skaper kontekstspesifikke former for diskriminering og marginalisering (McCall, 2005).

I den internasjonale forskningen på vold i nære relasjoner («domestic violence», «gender based violence», «violence against women»), som gjerne har røtter i kjønnsforskningen, har interseksjonell teori fått betydelig innflytelse (f.eks. Anthias, 2014; Sokoloff & Dupont, 2005; Strid, Walby & Armstrong, 2013; Thiara & Gill, 2010; Donovan & Hester, 2014; Damant et al., 2008). I norsk sammenheng har interseksjonell teori fått økende betydning, men det er fremdeles få empiriske analyser av vold med dette perspektivet. Stubberud og Eggebøs kapittel i denne boken (kapittel 6) er et unntak i så måte, der de eksplisitt plasserer sin analyse av voldserfaringene til skeive med innvandrebakgrunn i en interseksjonell ramme.

Interseksjonalitet er et feministisk perspektiv som utfordrer kjønns- maktperspektivets ensidige oppmerksomhet på kjønn som den viktigste ulikhets- og maktdimensjonen. Men som Crenshaw så tydelig har vist, innebærer det på ingen måte at kjønnsperspektiver på makt forkastes. Snarere er det snakk om en utvidelse av maktanalysen ved å inkludere flere dimensjoner i analysene. I en empirisk studie av vold i nære relasjoner blant likekjønnspar argumenterer Donovan og Hester (2014) for å kombinere feministiske perspektiver på kjønn og makt med innsikter fra interseksjonalitetsteori. Kjønnsperspektiver må suppleres med en mer sammensatt og finmasket forståelse av hvordan også andre maktstrukturer og ulikhetsdimensjoner – for eksempel seksuell orientering og rasialisering – påvirker både erfaringer med og forståelser av vold.

Også Bjørnholt (kapittel 2) argumenterer for at ulikheter i gruppemessig utsatthet – for eksempel seksuelle, etniske og nasjonale minoriteter – ikke gjør kjønnsperspektiver mindre relevante. Hun mener at særegne former for utsatthet på gruppe- og individnivå som oftest vil *virke sammen med* kjønn. Samtidig er noen former for vold ensidig knyttet til kvinners særlige kroppslige utsatthet gjennom seksualitet og reproduksjon. Måtene volden er kjønnnet på, vil imidlertid variere. Bjørnholt tar også til orde for å anvende et interseksjonelt perspektiv for å forstå voldsutøvere. Mens volden på den ene siden kan opprettholde kjønnede maktrelasjoner og hierarkier mellom kvinner og menn, kan den enkelte voldsutøveren på den andre siden være i en relativt sett underlegen posisjon i forholdet, fremholder hun. Tilsvarende viser Bredals analyse (kapittel 3) av svingermødres rolle i utøvelsen av vold og kontroll i en klassisk patriarkalsk

storfamiliekontekst at flere maktdimensjoner enn kjønn må trekkes inn, som alder og generasjon.

Et spørsmål om kjønn eller kultur?

Som sagt er etnisitet og kultur den forskjellsdimensjonen som har fått mest oppmerksomhet i norsk forskning og politikk de siste tiårene, i tillegg til kjønn. Ikke minst har det vært mye offentlig debatt om forskjeller og likheter mellom vold i henholdsvis minoritetsfamilier og majoritetsfamilier. Ofte veksler diskusjonen mellom likhetsforklaringer basert på kjønn og forskjellsforklaringer basert på etnisitet og kultur. Debatten om såkalt æresrelatert vold er et aktuelt eksempel. Flere som er opptatt av denne volden, avviser tradisjonelle kjønnsperspektiver fordi æresrelatert vold også utøves av kvinner og rettes mot menn, og fordi kjønnsperspektiver som er basert på individuell partnervold, ikke fanger inn den kollektive æreslogikken som preger denne volden. Disse aktørene vil fremheve at æresrelatert vold skiller seg fra «vanlig vold mot kvinner» ved at den er kollektivt planlagt og utført og har sosial støtte (Idriss, 2017; Idriss & Abbas, 2011; Schlytter, Högdin, Ghadimi & Backlund, 2009). Tilhengere av mer ensidige kjønnsmaktperspektiver hevder på sin side at et søkelys på kulturelle forskjeller tilslører de universelle patriarkalske årsakene til volden, altså at vold mot kvinner i ulike grupper og samfunn først og fremst har fellestrekk (Lundgren et al., 2001; Montoya & Agustin, 2013). Disse forskerne er opptatt av å vise hvordan kulturforklaringer konstruerer vold i etniske minoritetsfamilier som mer forskjellig fra vold i majoriteten enn hva som er tilfelle, og hvordan dette bidrar til en «andregjøring» («othering») av visse minoritetsgrupper i samfunnet, fremfor alt muslimer (se også Thiara, Schröttle & Condon, 2011). Hva som ligger i kulturbegrepet, er ofte lite presisert, men det handler om at vold er noe foreskrevet og akseptert innen en gruppe eller et samfunn. Implikasjonen er at vold er noe man utøver eller utsettes for på grunn av sin kultur. Kultur i denne forstand tilskrives alltid kun minoritetsgrupper, ikke majoriteten. På denne måten produseres ikke bare en stereotypi om at visse minoritetsgrupper er bærere av en voldelig kultur – med vold som *regel*.

Andregjøringen resulterer også i et bilde av majoriteten som likestilt og voldsfri – med vold som *unntak* (Bredal, 2014).

Denne selektive kulturaliseringen av minoritetsetniske, særlig muslimske, voldsutøvere kombinert med en tilsvarende selektiv individualisering av majoritetsetniske utøvere (Römkens & Lahlah, 2011) er et grunnleggende hinder for en helhetlig forståelse av mangfoldet i relasjonsvoldslandskapet. Løsningen er ikke, som noen tar til orde for, å se bort fra kulturelle aspekter ved volden. Snarere er det nødvendig, slik Chantler og Gangoli (2011) konkluderer, å undersøke hvordan kulturelle normer og verdier har betydning for vold i *alle* deler av befolkningen, også i majoriteten.

Bjørnholts kapittel (kapittel 2) er et bidrag til å analysere majoritetsvolden i et kulturelt perspektiv. Hun viser hvordan utøvelsen og utsattheten preges av kjærlighetsideologier og andre kulturelle normer og repertoarer. Og hun forklarer hvordan vold kan være kjønnnet selv om den foregår i et samfunn preget av kjønnslikestillingsidealer. Bredal (kapittel 3) viser på sin side hvordan ulikheter i voldsrepertoar ikke følger enkle skiller mellom minoritet og majoritet, men snarere henger sammen med ulike normative og samfunnsmessige kontekster, inkludert normer for pardannelse, hushold og parforhold. Dette er kulturelle forskjeller der voldsrepertoar i en klassisk patriarkalsk sammenheng skiller seg fra voldsrepertoar i et senmoderne samfunn preget av formell kjønnslikestilling. Eriksen (kapittel 7) trekker frem storfamiliens betydning som en faktor som fremmer taushet, og som dermed indirekte kan legitimere voldsatferd blant samer.

Kulturelle diskurser og skript står også sentralt i andre av bokens bidrag, blant annet når det gjelder hvordan voldsutsatte forholder seg til det de oppfatter som problematiske sider ved det å være et offer. I Monika Grønli Rostens kapittel (kapittel 5) er det menns verdighetsstrategier som er i søkelyset, og hun viser hvordan særlig menn som har opplevd vold fra en kvinnelig partner, manøvrerer for å få anerkjennelse som volds ofre og for samtidig å bevare sin verdighet som menn. Lotte Cathrin Andersen og Kari Stefansen (kapittel 4) finner at kvinner som selv definerer seg som – og som blir definert som – sterke eller ressurssterke, opplever det som skamfullt å være volds ofre når de ikke forlater utøveren. I samme

retning peker Bredals påstand om at det er kulturelt stigmatisert å leve med en voldsutøver i et samfunn der vold i nære relasjoner er så illegitimt som i det norske. Majoritetens stigma er knyttet til ikke å forlate voldsutøveren. Motsatt finner hun at noen minoritetsnorske kvinner blir i volden fordi det er stigmatisert å leve som skilt kvinne.

Bokens innhold

Bokens øvrige åtte kapitler presenterer ny samfunnsvitenskapelig forskning på vold i nære relasjoner i Norge. Tre kapitler er basert på kvantitative spørreundersøkelser, mens de fem andre bygger på kvalitative intervjudata. Samtlige bidrag retter søkelyset mot de som utsettes for vold.

De fire første kapitlene (kapittel 2 til 5) handler om partnervold. Forfatterne utforsker variasjon i volden langs ulike dimensjoner, som statsborgerskap, innvanderbakgrunn, klasse, kjønn og seksuell legning. Margunn Bjørnholt (kapittel 2) bygger på intervjuer med både kvinner og menn som har vært utsatt for vold fra en partner, men vekten ligger på de kvinnelige utsatte. Hennes bidrag handler om hvorfor det fortsatt er viktig å ha et kjønnsperspektiv på vold i nære relasjoner, og om hvordan den norske likestillingskonteksten skaper bestemte former for kjønnet utsatthet for majoritetsnorske kvinner. Også Lotte Cathrin Andersen og Kari Stefansen (kapittel 4) retter oppmerksomhet mot majoritetsnorske kvinner. De utforsker hvordan kvinner med ulik klassebakgrunn forhandler om verdighet i en kultur som forbinder offerskap med noe svakt og passivt. Analysen viser både likheter og forskjeller mellom arbeiderklasse- og middelklassekvinner.

I kapittel 3 analyserer Anja Bredal partnervoldserfaringer blant majoritetsnorske kvinner og kvinner med bakgrunn fra klassisk patriarkalske land, hvorav noen av de sistnevnte også har vært utsatt for vold fra medlemmer av svigerfamilien. Hun finner variasjon som går på tvers av de forhåndsdefinerte gruppene, og hun foreslår en mer nyansert måte å forstå mangfoldet på.

Disse kapitlene utforsker altså mangfold kvinner imellom, og hvordan andre sosiale dimensjoner, som klasse, etnisitet og kultur, spiller sammen

med kjønn. Kapittel 5 handler om menn som har vært utsatt for vold fra mannlig eller kvinnelig partner. Her setter Monika Grønli Rosten seg fore å undersøke menns erfaringer som et fenomen i seg selv, og ikke bare som en motsats til kvinnelig utsatthet. Med søkelys på mennenes forhandlinger om offerskap og verdighet analyser hun frem både fellestrekk og variasjoner i deres fortellinger.

To av bidragene – fra Elisabeth Stubberud og Helga Eggebø (kapittel 6) og Astrid M. A. Eriksen (kapittel 7) – omhandler vold i flere relasjoner, inkludert relasjoner som vanligvis faller utenfor studier av vold i nære relasjoner. Et av Stubberuds og Eggebøs viktigste poeng i kapitlet er nettopp at ulike former for vold, vold i ulike relasjoner og på ulike arenaer må ses i sammenheng for å få grep om skeive innvandreres utsatthet og variasjonen mellom dem. Eriksen sammenlikner forekomst av ulike former for vold i ulike relasjoner blant samer og ikke-samer. I tillegg til etnisitet ser hun på kjønn og alder, det vil si *når* volden rammet – som barn, som voksen og i et livsløpsperspektiv. Kapitlet presenterer også funn om sammenhengen mellom vold i barndommen og helseplager som voksen, og om grad av åpenhet om volden. Sistnevnte tema kobler Eriksen til en diskusjon om hvorvidt særskilte kulturelle trekk i den samiske befolkningen fremmer taushet om vold. Dette kan ses i sammenheng med den historiske assimileringen og diskrimineringen av urfolk globalt (Daoud et al., 2013; Kuokkanen, 2014). For øvrig har de to kapitlene felles at de peker på diskriminering som en sentral dimensjon når det gjelder både hvorfor vold forekommer, og hvorfor noen utsatte kvier seg for å fortelle om volden eller søke hjelp.

De to siste kapitlene i boken retter søkelyset mot barns og unges erfaringer med vold fra foreldre. Både Else-Marie Augusti og Gertrud Sofie Hafstad (kapittel 8) og Patrick Lie Andersen, Ingrid Smette og Anja Bredal (kapittel 9) bygger på data fra skolebaserte spørreundersøkelser, hvorav den første er nasjonal og omfatter aldersgruppen 12–16 år, mens den andre er begrenset til 16–19-åringene i Oslo. Augusti og Hafstad undersøker særlig sammenhengen mellom grad av foreldrekontroll og vold, mens Andersen, Smette og Bredal ser nærmere på unges erfaring med vold og frykt for vold. I begge kapitler er det forskjeller og likheter mellom majoritetsbefolkningen og familier med innvandrerbakgrunn som

står i sentrum, og et sentralt anliggende er både å nyansere og spesifisere slike forskjeller gjennom å trekke inn andre sosiale dimensjoner.

Referanser

- Ahnfelt, E. (1987). Kvinnemishandling – fra privat problem til offentlig ansvar. En dagsordensbyggingssprosess. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Anderssen, N. & Malterud, K. (2013). *Seksuell orientering og levekår*. Bergen: Uni Helse.
- Anthias, F. (2014). The intersections of class, gender, sexuality and 'race': The political economy of gendered violence. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 27(2), 153–171.
- Bliksvær, T., Skogøy, B. E., Sloan, L., Bakar, N., Johnson, R. & Kosuta, M. (2019). *Kommunenes krisesentertilbud – En kunnskapsoversikt, Nordlandsforskning*. NF rapport nr. 13/2019. Hentet fra <http://www.nordlandsforskning.no/getfile.php/1327964-1574116700/Dokumenter/Rapporter/2019/NF-rapport%2013-2019.pdf>
- Bredal, A. (2007). Den «spesielle» volden. Vold mot minoritetsjenter på sidelinjen. I K. Storberget, E. Rømming, K. Skjørten, K. & A. Aas-Hansen (Red.), *Bjørnen sover. Om vold i familien* (s. 57–60). Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Bredal, A. (2013). Vold i nære relasjoner. Minoritetskvinner mellom hypersynlighet og usynlighet. I B. Bråten & C. Thun (Red.), *Krysningspunkter. Likestillingspolitikk i et flerkulturelt Norge* (s. 117–143). Oslo: Akademika.
- Bredal, A. (2014). Ordinary v. other violence? Conceptualising honour-based violence in Scandinavian public policies. I A. K. Gill, C. Roberts & K. Strange (Red.), *'Honour' killing and violence. Theory, policy and practice*. London: Palgrave Macmillan.
- Bredal, A. & Lidén, H. (2015). Hva med 2017? Første delrapport i følgeevalueringen av Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet 2013–2016. ISF-rapport 2015:03. Hentet fra https://samfunnsforskning.brage.unit.no/samfunnsforskning-xmlui/bitstream/handle/11250/2442529/Rapport%2b2015_Nett.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Breiding, M. J. & Armour, B. S. (2015). The association between disability and intimate partner violence in the United States. *Annals of Epidemiology*, 25(6), 455–457.
- Chantler, K. & Gangoli, G. (2011). Violence against women in minoritised communities: Cultural norm or cultural anomaly? I R. K. Thiara, M. Schröttle & S. A. Condon (Red.), *Violence against women and ethnicity: Commonalities and differences across Europe*, Opladen: Barbara Budrich Publishers.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989, 139–167.

- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Damant, D., Lapierre, S., Kouraga, A., Fortin, A., Hamelin-Brabant, L., Lavergne, C. & Lessard, G. (2008). Taking child abuse and mothering into account. Intersectional feminism as an alternative for the study of domestic violence. *Affilia*, 23(2).
- Daoud, N., Smylie, J., Urquia, M., Allan, B. & O'Campo, P. (2013). The contribution of socio-economic position to the excesses of violence and intimate partner violence among Aboriginal versus non-Aboriginal Women in Canada. *Canadian Journal of Public Health*, 104(4).
- Donovan, C. & Hester, M. (2014). *Domestic violence and sexuality. What's love got to do with it?* Bristol: Policy Press.
- Eggebø, H., Karlstrøm, H. & Stubberud, E. (2020). Diskriminering og sosial ekskludering av skeive med innvandrerbakgrunn. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, nr.2.
- Egge-Hoveid, K. (2017). Utsatthet for lovbrudd. I S. Vrålstad & K. Stabell Wiggen (Red.), *Levekår blant innvandrere i Norge 2016* (rapport 2017/13). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Emerson, E. & Roulstone, A. (2014). Developing an evidence base for violent and disablist hate crime in Britain: Findings from the life opportunities survey. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(17). <https://doi.org/10.1177/0886260514534524>
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2014). Being trans in the European Union. Comparative analysis of EU LGBT survey data. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Hentet 05.02.2020 fra https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-being-trans-eu-comparative-o_en.pdf
- Fjær, E. G., Gundersen, T. & Mossige, S. (2013). *Lesbiske, homofile, bifile og transpersoners utsatthet for vold i nære relasjoner. En kunnskapsoversikt*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Gill, A. & Banga, B. (2008). 'A specialist refuge space of my own': Black, minority ethnic and refugee women, housing and domestic violence. *Ethnicity and Inequalities in Health and Social Care*, 1(2), 24–34. <https://doi.org/10.1108/17570980200800018>
- Grøvdal, Y. (2013). *Mellom frihet og beskyttelse? Vold og seksuelle overgrep mot mennesker med psykisk utviklingshemming – en kunnskapsoversikt*. (Rapport 2/2013). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS).
- Gundersen, T., Madsen, C. & Winsvold, A. (2014). *Tjenestetilbudet til voldsutsatte personer med nedsatt funksjonsevne*, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Gundersen, T. & Vislie, C. (2019). Voldsutsatte med funksjonsnedsettelse – individuelle og strukturelle barrierer mot å søke hjelp. I K. Skjørten,

- E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (Red.), *Vold i nære relasjoner. Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hafstad, G. S. & Augusti, E.-M. (2019). Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten. En nasjonal undersøkelse av norsk ungdom i alderen 12 til 16 år (Rapport 4/19). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Idriss, M. M. & Abbas, T. (Red.) (2011). *Honour, violence, women and islam*. Abingdon: Routledge.
- Idriss, M. M. (2017). Not domestic violence or cultural tradition: Is honour-based violence distinct from domestic violence? *Journal of Social Welfare and Family Law*, 39(1), 3–21. <https://doi.org/10.1080/09649069.2016.1272755>
- Johansen, P. O., Nadheim, E. & Laugerud, S. (2009). *Tiltak for voldsutsatte minoritetskvinner. Noen nordiske erfaringer* (TemaNord-rapport 2009:541). København: Nordisk ministerråd. Hentet fra <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:701343/FULLTEXT01.pdf>
- Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence. Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2), 283–294.
- Justis- og beredskapsdepartementet (2013). *Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014–2017*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no>
- Khalifeh, H., Howard, L. M., Osborn, D., Moran, P. & Johnson, S. (2013). Violence against people with disability in England and Wales: Findings from a national cross-sectional survey. *PLoS ONE* 8(2): e55952. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0055952>
- Koukkanen, R. (2014). Gender violence and politics in indigenous communities. *International Feminist Journal of Politics*, 17(2), 271–88.
- Lidén, H. (2005). *Transnasjonale serieekteskap. Art, omfang og kompleksitet*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Hentet 03.08.2012 fra https://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/arbeid-og-opphold/transnasjonale-serieekteskap.pdf
- Ljoså, T. (2001). Mishandlet utenlandsk kvinne – trygg i Norge? I Juss-buss (Red.), *Tvers igjennom lov til seier* (s. 42–62). Oslo: Unipax.
- Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J. & Kalliokoski, A.-M. (2001). Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning, Umeå: Brottsoffermyndigheten & Uppsalas Universitet. Hentet fra <https://www.brottsoffermyndigheten.se/Filer/B%C3%B6cker/Slagen%20dam.pdf>
- Madsen, D. H., Paul, R. M. E, Schlytter, A. & Jemteborn, A. (2005). *Fanget mellem lov og liv. Rapport om voldsramte minoritetskvinder i Norden*. Roskilde: Center for ligestillingsforskning, Roskilde Universitetscenter.
- McCall, L. (2005). The complexity of intersectionality. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30(3), 1771–1800. <https://doi.org/10.1086/426800>
- Minganti, P. K. (2014). Muslim women managing women's shelters: Somaya, the Muslim woman and religion as resource. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 23(2), 93–108. <https://doi.org/10.1080/08038740.2014.935744>

- Montoya, C. & Agustín, L. R. (2013). The othering of domestic violence: The EU and cultural framings of violence against women. *Social Politics*, 20(4), 534–557. <https://doi.org/10.1093/sp/jxt020>
- Morken, K. & Selle, P. (1995). An alternative movement in a 'state-friendly' society: The women's shelter movement. I L. Karvonen & P. Selle (Red.), *Women in Nordic politics. Closing the gap*. Aldershot: Dartmouth Publishing.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (2016). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007–2015*. NOVA-rapport 5/2016. Oslo: OsloMet – Storbyuniversitetet.
- Nordland politidistrikt (2017). *Overgrepene i Tysfjord – erfaringer og funn fra politiets etterforskning*. Hentet fra http://kriminalitetsforebygging.no/wp-content/uploads/2017/12/sluttrapport-tysfjord_endelig.pdf
- Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM). (2018). *Vold og overgrep i samiske samfunn*. Temarapport 2018. Hentet fra https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2018/06/NNIM_temarapport_web.pdf
- Olsvik, V. M. (2005). Omfanget av vold og overgrep mot kvinner med fysiske funksjonsnedsettelse: En sammenlignende spørreundersøkelse om vold og overgrep mot kvinner med og uten fysiske funksjonsnedsettelse. Østlandsforskning. Hentet 03.01.2020 fra <http://www.ostforsk.no/old/images/notater/o82005.pdf>
- Olsvik, V. M. (2010). *Overgrep mot kvinner med nedsatt funksjonsevne: en kunnskapsoversikt*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Pape, H. & Stefansen, K. (Red.) (2004). *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress og NOVA.
- Ramm, J. & Otnes, B. (2013). *Personer med nedsatt funksjonsevne. Indikatorer for levekår og likestilling*. Rapport 8/13. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Römkens, R. & Lahlah, E. (2011). Particularly violent? The construction of Muslim culture as a risk factor for domestic violence. I R. K. Thiara, M. Schröttle & S. A. Condon (Red.), *Violence against women and ethnicity: Commonalities and differences across Europe*, Opladen: Barbara Budrich Publishers.
- Salimi, F. (1998). Innvandrere- og flyktningkvinner: Marginalisert i kulturen, mishandlet av loven. I T. Heiberg (Red.), *Innvandringspolitikk og utlendingsloven – samtidens klagemur* (s. 249–260). Bergen: Fagbokforlaget.
- Sandmoe, A., Wentzel-Larsen, T. & Hjemdal, O. K. (2017). *Vold og overgrep mot eldre personer i Norge: En nasjonal forekomststudie*. (Rapport 9/2017). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Hentet fra <https://www.nkvts.no/rapport/vold-og-overgrep-mot-eldre-personer-i-norge-en-nasjonal-forekomststudie/>

- Sandmoe, A. (2019). Omfanget av vold og overgrep mot eldre mennesker i Norge. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (Red.), *Vold i nære relasjoner. Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schlytter, A., Högdin, S., Ghadimi, M. & Backlund, Å. (2009). *Oskuld och heder. En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär*. Stockholm: Stockholms stad.
- Skjørten, K. (2004). Kvinnemishandling – kunnskap og politikk. *Kvinneforskning*, (3), 63–75.
- Skjørten, K., Bakketeig, E., Bjørnholt, M. & Mossige, S. (Red.) (2019). *Vold i nære relasjoner. Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sokoloff, N. J. & Dupont, I. (2005). Domestic violence at the intersections of race, class, and gender: Challenges and contributions to understanding violence against marginalized women in diverse communities. *Violence Against Women*, 11(1), 38–64.
- Strid, S., Walby, S. & Armstrong, J. (2013). Intersectionality and multiple inequalities: Visibility in British policy on violence against women. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 20(4), 558–581. <https://doi.org/10.1093/sp/jxt019>
- Thiara, R. K. & Gill, A. K. (Red.) (2010). *Violence against women in South Asian communities: Issues for policy and practice*, London: Jessica Kingsley Publishers.
- Thiara, R. K., Schröttle, M. & Condon, S. A. (Red.) (2011). *Violence against women and ethnicity: Commonalities and differences across Europe*. Opladen: Barbara Budrich Publishers.
- Thoresen, S. & Hjemdal, O. K. (Red.) (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Hentet fra https://www.nkvt.no/content/uploads/2015/11/vold_og_voldtekt_i_norge.pdf
- Tyldum, G. & Tveit, M. (2008). *Someone who cares*. (Fafo-rapport 2008/26). Oslo: Fafo.
- Vedeler, J. S., Olsen, T. & Eriksen, J. (2019). Hate speech harms: A social justice discussion of disabled Norwegians' experiences. *Disability & Society*, 34(3), 368–383. <https://doi.org/10.1080/09687599.2018.1515723>
- Vrålstad, S. & Wiggen, K. S. (Red.) (2017). *Levekår blant innvandrere i Norge 2016 (rapport 2017/13)*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Øverli, I. T., Bergman, S. H. & Finstad, A.-K. (2017). «Om du tør å spørre, tør folk å svare»: *Hjelpeapparatets og politiets erfaringer med vold i nære relasjoner i samiske samfunn* (Rapport 2/2017). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Hentet fra https://www.nkvt.no/content/uploads/2017/03/NKVT_S_Rapport_2_2017_samiske_samfunn.pdf